

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΣΥΜΒΟΛΑ

33. Τα ιερά άμφια των Κληρικών (Α')

Τα ιερά άμφια και η ενδυμασία των κληρικών έχει υποστεί μεγάλες επιδράσεις και αλλαγές από την εποχή του Χριστού ίσαμε σήμερα. Στη σύγχρονη εποχή του Χριστού, η συνήθης αμφίεση των ανθρώπων αποτελείτο από τον χιτώνα, το ιμάτιο και για τους μήνες του χειμώνα από την χλαμύδα, με τις διάφορες παραλλαγές της.

Από τα κείμενα της Καινής Διαθήκης πληροφορούμαστε ότι ο Κύριος και οι Απόστολοι φορούσαν τα συνηθισμένα ενδύματα της ρωμαϊκής εποχής, επειδή κήρυτταν ότι η διάκριση των πιστών από τους άλλους ανθρώπους επιτυγχάνεται με την αλλαγή της εσωτερικής καταστάσεως και του τρόπου ζωής αυτών, που είναι τα μόνα ευάρεστα στοιχεία στον Θεό, και όχι με την αλλαγή της ενδυμασίας και την τροποποίηση της αμφιέσεως και της κομμώσεώς τους.

Αυτή η θέση υιοθετήθηκε τόσο από τους λαϊκούς χριστιανούς, όσο και από τους κληρικούς, των οποίων η αμφίεση δεν διαφοροποιούνταν από εκείνη των υπολοίπων πολιτών της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας κατά τους πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού. Τα βασικά ενδύματα της εποχής ήταν ο χιτώνας (tunica), το ιμάτιον (pallium) και η χλαμύδα (sagum ή paladamentum). Επιπρόσθετα, ως μέρος της ενδυμασίας των Εβραίων αναφέρεται και η ζώνη, η οποία συναντάται και κατά τους βυζαντινούς χρόνους. Όταν καθιερώθηκαν οι τρεις βαθμοί των κληρικών, επήλθε και η διάκριση της αμφιέσεως αυτών, η οποία διακρίθηκε σε εξωτερική και τελετουργική.

Η διάκριση αυτή συντελέστηκε βαθμιαία, ανάλογα με την εξέλιξη και την οργάνωση της Εκκλησίας. Κατά την αναφερόμενη εποχή, οι κληρικοί φορούσαν τα ίδια ενδύματα με εκείνα των λαϊκών (χιτώνα και ιμάτιο), ενώ κατά τις καιρικές αλλαγές και κατά τα ταξίδια φορούσαν επανωφόριο ή χλαμύδα, όπως ακριβώς έπρατταν και οι λαϊκοί· η μόνη παρατηρούμενη διαφορά ήταν ως προς το χρώμα, το οποίο ήταν μέλαν, επειδή προσδίδει μια αίσθηση σοβαρότητας και εξ επιδράσεων που άσκησαν ασκητικές τάσεις, οι οποίες παρουσιάστηκαν στους κόλπους της Εκκλησίας από τον 3ο αιώνα.

Από το 3ο αιώνα και κυρίως από τον 4ο αιώνα και έπειτα, χρησιμοποιείται το όνομα στιχάριον ή στιχάριν, προκειμένου να δηλωθεί ο χιτώνας, ο οποίος φοριόταν εσωτερικά, ως ένα υποκάμισο, ενώ από πάνω του τοποθετείτο ένας άλλος βραχύτερος χιτώνας. Υπάρχει η εκτίμηση ότι το συγκεκριμένο ένδυμα προέρχεται από τη ένδυση των Ρωμαίων και ταυτίζεται με το λατινικό ένδυμα strictorium, ενώ στο διάταγμα του Διοκλητιανού, στο ελληνικό κείμενο, το αντίστοιχο ένδυμα αναφέρεται με το όνομα στίχη.

Από τον 4ο αιώνα, όταν το στιχάριον χρησιμοποιείτο ως λειτουργικό ένδυμα, κυρίως στην Ανατολή και το καμίσιον φοριόταν από τους μοναχούς και τους κληρικούς, χρησιμοποιήθηκε από τους κοσμικούς το υποκάμισον ως εσωτερικός χιτώνας. Άλλα είδη χιτώνα ήταν το παραγαύδιον και το εγκοίτιον, που ήταν νυκτικόν. Ως είδη του ιματίου αναφέρονται η τήβεννος (toga), η οποία φέρεται κυρίως από τους συγκλητικούς και τους υπάτους, η δαλματική (dalmatica) που ήταν ποδήρης χιτώνας με βραχείες χειρίδες και της οποίας γνήσια μορφή αποτελεί το σημερινό στιχάριον του διακόνου.

Ως παραλλαγές της χλαμύδας αναφέρονται η χλαίνα, η οποία φοριόταν πάνω από τον χιτώνα κατά τη διάρκεια του χειμώνα, η χλαινίς, το πάλλιον ή παλλίον, ο μανδύας, ο επενδύτης (τον επεδύτη συναντάμε στον ευαγγελιστή Ιωάννη που λέει για τον Πέτρο ότι «τὸν ἐπενδύτη διεζώσατο, ἦν γὰρ γυμνός», Ἰωάν 21.17) και η διφθέρα, η οποία, πιθανόν, να αποτελεί ένδυμα των μοναχών.

Οι κληρικοί φορούσαν τα ίδια ενδύματα με εκείνα των λαϊκών, προτιμώντας την πλέον σοβαρή, ταπεινή και σεμνή μορφή αυτών. Ως εξέλιξη του χιτώνα, φορούσαν και το στιχάριον, που από τον 4ο αιώνα μεταβλήθηκε σε λειτουργικό άμφιο, ενώ στην καθημερινότητα των κληρικών και των μοναχών εντάχτηκε η χρήση του καμισίου ως εξωτερικός, πλέον, χιτώνας. Τα επιδεικτικά και πολυτελή ενδύματα, απαγορεύτηκαν να χρησιμοποιούνται από τους κληρικούς, επί ποινή αφορισμού, από τις Οικουμενικές και Τοπικές Συνόδους.

Κατά τα βυζαντινά έτη τα ενδύματα γίνονται πολυπληθέστερα και πιο πολυτελή, στην ουσία όμως διατηρούνταν τα αρχαία ενδύματα διαμορφωμένα και μετονομαζόμενα. Εξαιτίας της χρήσης πολυτελών ενδυμάτων, από τον 7ο αιώνα, άρχισε να διαγράφεται με σαφήνεια η απόσταση που υιοθετούσε ο κλήρος από την αμφίεση των κοσμικών, καθώς οι κληρικοί διατηρούσαν τα απλά ενδύματα της ρωμαϊκής εποχής και προτιμούσαν σε μέλανα χρωματισμό το στιχάριον, το υποκάμισον, το κολόβιον - το οποίο είναι είδος μετασχηματισμένης δαλματικής και διακρίνεται σε κοντό και σε αστραγαλωτόν με πλατιές χειρίδες, παραπέμποντας στο σημερινό εξώρασο.

Οι Σύνοδοι εξέδιδαν απαγορευτικούς κανόνες για την αποφυγή πολυτελών αμφιέσεων από την πλευρά των κληρικών. Βαθμιαία, όμως, με την έκδοση ειδικών διατάξεων, τα πολυτελή ενδύματα απέβησαν ιερά άμφια των κληρικών, καθώς αυτό απαιτούσε το ύψος του αξιώματος της ιεροσύνης. Ιδιαίτερα οι επίσκοποι της πρωτεύουσας του Βυζαντίου και των άλλων μεγάλων αστικών κέντρων, που μετείχαν ή τουλάχιστον παρακολουθούσαν τις λαμπρές τελετές του παλατιού και τις πανηγυρικές παραστάσεις των αυτοκρατόρων και των επισήμων της αυλής, συμπορεύονταν η αμφίεσή τους με τη βυζαντινή μεγαλοπρέπεια, καθώς, στους βυζαντινούς χρόνους, είχαν απεκδυθεί του ρόλου των λειτουργών μιας διωκόμενης θρησκείας και είχαν μετατραπεί σε ευνοούμενους του κράτους, που διοικούνταν από τον αυτοκράτορα «ἐλέω Θεοῦ».

(Συνεχίζεται...)